

ความหมายใน “บทเปลงกาย” ของกวีนิสิต(ไม่)วิปลาส*

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต
ภาควิชาภาษาไทย สำนักศิลปกรรม
ราชภัฏบรบรัมย์

บทคัดย่อ

“บทเปลงกาย” ใน *อุณรุทธร้อยเรื่อง* ของคุณสุวรรณมีลักษณะเฉพาะและโดดเด่นกว่าบทเปลงกายของกวีอื่น ในอดีตบทนี้ถูกกล่าวหาว่าเป็นบทเปลงกายของกวีสติวิปลาสเพราะผู้วิจารณ์มีความเห็นว่าเมื่อตัวละครเปลงกายแล้ว ร่างกายก็ยังคงเหมือนเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้น บทความนี้ศึกษาความหมายของการเปลี่ยนแปลงที่ซ่อนเร้นในบทเปลงกายดังกล่าวผ่านภาษาและความรู้เรื่องตัวละครต่าง ๆ ในวรรณคดีไทยที่พบใน *อุณรุทธร้อยเรื่อง* ของคุณสุวรรณ และพบว่าใน “บทเปลงกาย” มีความหมายของการเปลี่ยนแปลงถึง ๓ ลักษณะ ได้แก่ การเปลี่ยนเครื่องแต่งกายตามสถานภาพของตัวละคร การปลอมตัว และการเปลงกายที่เกิดจากอำนาจวิเศษ บทความนี้เน้นศึกษาแต่เฉพาะความหมายของการเปลงกายที่เกิดจากอำนาจวิเศษเท่านั้น จากการศึกษาพบว่าการเปลงกายใน *อุณรุทธร้อยเรื่อง* มี ๓ ประเภท ได้แก่ การเปลงกายในชาติพันธุ์หรือกลุ่มเดียวกัน การเปลงกายจากสัตว์เป็นมนุษย์ และการเปลงกายที่ยังคงร่างเดิมไว้เพียงแต่เปลี่ยนรายละเอียดบางอย่างหลังจากเปลงกายแล้ว การเปลงกายประเภทสุดท้ายแบ่งเป็น ๕ ชนิดย่อย ได้แก่ การเปลงกายจากวัยที่มีอายุน้อยไปสู่วัยที่มีอายุมากกว่า การเปลงกายจากวัยที่มีอายุมากไปสู่วัยที่มีอายุน้อยกว่า การเปลงกายจากเพศชายเป็นเพศหญิง และการเปลงกายจากเพศหญิงเป็นเพศชาย การเปลงกายเหล่านี้ส่วนใหญ่มีปรากฏในวรรณคดีโบราณแล้ว และน่าแปลกใจว่าการเปลงกายเหล่านี้ปรากฏเด่นชัดในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในสมัยรัชกาลที่ ๕ ในนิทานดังกล่าวเน้นการเปลงกายที่แปลกประหลาดและมหัศจรรย์ อาจกล่าวได้ว่าคุณสุวรรณมีส่วนสำคัญที่กระตุ้นให้กวีสมัยหลังขยายขอบเขตของจินตนาการเรื่องการเปลงกายออกไปอย่างกว้างขวาง และสร้างสีสันแปลกใหม่ให้แก่วรรณคดีนิทานได้อย่างน่าสนใจยิ่ง ทั้งอรรถวิภาษภาพด้านการใช้ภาษา ความรู้เรื่องตัวละครต่าง ๆ อย่างกว้างขวางในวรรณคดีไทย การรวมกลุ่มความต่างสถานภาพของตัวละครตัวเดียวกันได้อย่างถูกต้องแม่นยำ และการเปลงกายที่มีเอกลักษณ์ใน *อุณรุทธร้อยเรื่อง* ทำให้ผู้วิจัยสรุปว่าคุณสุวรรณเป็นกวีนิสิต(ไม่)วิปลาสอย่างแน่นอน

คำสำคัญ : คุณสุวรรณ, กวีนิสิต(ไม่)วิปลาส, *อุณรุทธร้อยเรื่อง*, ความหมายของการเปลี่ยนแปลงที่ซ่อนเร้นอยู่ใน “บทเปลงกาย”, การเปลงกายด้วยอำนาจวิเศษ

* ปรับปรุงจากบทความเรื่องเดียวกันที่ผู้วิจัยบรรยายในที่ประชุมสำนักศิลปกรรม เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

๑. ความน่า

การศึกษา “ความหมายใน ‘บทเพลงกายา’ ของกวีนิสติ(ไม่) วิปลาส” นี้มุ่งเน้นการค้นหาคำหมายหรือสาระที่แฝงอยู่ในบทเพลงกายาที่อยู่ในบทละครเรื่องอุณรุทธหรือเรื่องซึ่งเป็นผลงานของคุณสุวรรณ ผู้เป็นกวีนิหรือกวีหญิงสำคัญคนหนึ่ง ในสมัยรัตนโกสินทร์

เรื่องการแปลงกายและการแต่งบทเพลงกายาไม่ใช่ของแปลกใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในงานของคุณสุวรรณ แต่เป็นเรื่องที่มีมานานแล้วในวรรณคดีไทย ในเรื่องรามเกียรติ์ที่คนไทยรู้จักและคุ้นเคยกันมานานก็มีเรื่องการแปลงกายอยู่แล้ว การแปลงกายที่เด่น ๆ ในเรื่องรามเกียรติ์คือมารีศแปลงเป็นกวางทอง และยั่วชวนให้นางสีดาอยากได้ ทศกัณฐ์แปลงเป็นดาบสก่อนที่จะลักนางสีดาไปจากพระราม อินทรชิตแปลงเป็นพระอินทร์ก่อนที่จะออกรบกับพระลักษมณ์และแฝงศรนาคบาท เป็นต้น

แม้เรื่องการแปลงกายจะไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่คุณสุวรรณก็มีความคิดแปลกใหม่และกลวิธีการแต่งแปลกใหม่ในการนำเสนอ “บทเพลงกายา” ในบทละครเรื่องอุณรุทธหรือเรื่อง ทำให้บทเพลงกายาในเรื่องนี้มีลักษณะโดดเด่น และไม่ซ้ำแบบใคร ทั้งยังสามารถเรียกกรอຍยิ้ม หรือเสียงหัวเราะจากคนอ่านได้เป็นอย่างดี

คุณสุวรรณคือใคร และบทละครเรื่องอุณรุทธหรือเรื่อง แต่งด้วย

คำประพันธ์ชนิดใด มีเนื้อหาเป็นเรื่องราวและมีกลวิธีการแต่งอย่างไร จะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

๒. ภูมิหลังของคุณสุวรรณ

ดังที่ได้เกริ่นไปแล้วว่าคุณสุวรรณเป็นกวีหญิงคนหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คุณสุวรรณมีชีวิตระหว่างต้นสมัยรัชกาลที่ ๒ - ต้นสมัยรัชกาลที่ ๕

เรื่องประวัติของคุณสุวรรณ ผู้วิจัยได้รวบรวมจากข้อมูลต่าง ๆ ที่มีผู้เขียนเกี่ยวกับประวัติของคุณสุวรรณไว้ เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ส.พลายน้อย เอนก นาวิกมูล ประวัติของคุณสุวรรณสรุปได้ดังนี้

คุณสุวรรณเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๒ ซึ่งเป็นปีแรกของรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นธิดาของพระยาอุไทยธรรม (กลาง) ซึ่งเป็นคนในราชินิกุลบางช้างและเป็นเจ้าเมืองสมุทรสงครามกับคุณหญิงนวม (วสุธาร) คุณสุวรรณเป็นธิดาลำดับที่ ๗ ในจำนวนบุตรธิดารวม ๘ คนของบิดามารดา ในวัยเด็กคุณสุวรรณได้เรียนหนังสือจากคนในครอบครัว และชอบการแต่งกลอน บิดาได้นำคุณสุวรรณเข้าถวายตัวทำราชการฝ่ายในตามเหล่าราชสกุลเมื่อในสมัยรัชกาลที่ ๓ โดยในเมืองแรกมีหน้าที่อัญเชิญพระแสง พ.ศ. ๒๓๕๔ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานคุณสุวรรณให้เป็นข้าหลวงอยู่ในตำหนักพระเจ้าลูกเธอ

กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพผู้เป็นพระธิดาของพระองค์ จนกระทั่งคุณสุวรรณได้เป็นข้าหลวงคนสนิท ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าถวายงานอย่างใกล้ชิด คุณสุวรรณได้แต่งเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสวรรค์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๕๔-๒๓๕๕ มีเนื้อหาเล่าพฤติกรรมแปลกประหลาดและพฤติกรรมรักร่วมเพศของนางใน คือ หม่อมเป็ดซึ่งหมายถึงหม่อมขำและคุณโม่ง ซึ่งหมายถึงหม่อมสุด ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๕๖ พระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพทรงเริ่มประชวรด้วยโรคไอเรื้อรัง และมีพระอาการทรงและทรุดอยู่นานถึง ๖ เดือน ในช่วงเวลานี้คุณสุวรรณได้แต่งกลอนเพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ หลังจากที่ทรงพระประชวรเป็นเวลา ๒ ปี พระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ ก็สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๒๓๕๘ หลังจากนั้นคุณสุวรรณก็ยังคงพำนักอยู่ในวังต่อไปอีกแม้จะไม่มีตำแหน่งหน้าที่อะไร ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ คุณสุวรรณ “ป่วยเป็นพิกลจริต” แม้จะไม่ได้ทำราชการแล้ว แต่ก็ยังคงได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดปีละ ๕ ตำลึง ระหว่างนั้นได้อยู่กับหลานสาวชื่อคุณเขียนซึ่งมีบ้านอยู่นอกพระบรมมหาราชวัง ต่อมาคุณสุวรรณมีชื่อเสียงโด่งดังเพราะแต่งบทละครซ้ำขึ้นขึ้น ๒ เรื่อง ได้แก่ บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ และบทละครเรื่องอุณรุทธหรือเรื่อง ในเวลานั้นถ้าใครสนใจถามถึงผลงานทั้ง ๒ เรื่องนี้

คุณสุวรรณจะสามารถทอให้ฟังได้ทันทีและอย่างแม่นยำ คุณสุวรรณไม่ได้แต่งงาน และถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๘ ในตอนต้นสมัยรัชกาลที่ ๕ สิริอายุได้ ๖๗ ปี

ผลงานของคุณสุวรรณมี ๔ เรื่อง ได้แก่

๑. กลอนเพลงยาวเรื่องหม่อมเปิดสวรรค์
๒. กลอนเพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ
๓. บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ
๔. บทละครเรื่องอุณรุทร้อยเรื่อง

สองเรื่องแรกบันทึกเรื่องราวของสาวชาววังและแต่งในสมัยรัชกาลที่ ๓ ส่วนสองเรื่องหลังเป็นกลอนบทละครที่แต่งขึ้นตามจินตนาการและแต่งในสมัยรัชกาลที่ ๔ แม้ว่าผู้แต่งจะถึงแก่กรรมไปนานแล้ว แต่ผลงานทั้ง ๔ เรื่องก็ยังคงอยู่อย่างยั่งยืนในบรรณพิภพและสะท้อนให้เห็นความสามารถของผู้แต่งที่แม้จะเป็นเพียงกวีหญิงที่สังคมไทยสมัยนั้นยากที่จะยอมรับได้ก็ตาม

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวว่าบทละครทั้ง ๒ เรื่องของคุณสุวรรณ ได้แก่ *บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ* และ *บทละครเรื่องอุณรุทร้อยเรื่อง* “เป็นบทบ้าแต่ง มิใช่บทละครอย่างปรกติ” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๕๑๖ : ๑)

บทละครไม่ปรกติอย่างอุณรุทร้อยเรื่องเป็นอย่างไร ผู้วิจัยจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

๓. คำประพันธ์ เนื้อหา และกลวิธีการแต่งบทละครเรื่องอุณรุทร้อยเรื่อง

บทละครเรื่องอุณรุทร้อยเรื่อง แต่งด้วยคำประพันธ์ชนิดกลอนบทละคร และใช้คำขึ้นต้นแบบกลอนบทละคร แต่มีข้อสังเกตว่าเป็นกลอนบทละครที่ใช้คำค่อนข้างมากกว่ากลอนบทละครทั่วไป เพราะบทละครทั่วไปใช้คำประมาณ ๖-๗ คำเท่านั้น แต่ในเรื่องนี้ส่วนใหญ่มักใช้คำ ๗-๘ คำ จึงเหมาะที่จะใช้อ่านมากกว่าที่จะนำไปใช้แสดงละครจริง

บทละครเรื่องอุณรุทร้อยเรื่อง มีกลอนบทละครรวม ๕๗ บท มีทำนองเพลงกำกับไว้ด้วย เช่น “ร้าย” “โธ” “โธโลม” “ชาติตรี” “ปิ่นดลิ่ง” “สมิงทอง” “ซ้ำปี”

ส่วนเนื้อหา เป็นเรื่องที่มีความสับสนซึ่งเกิดจากการที่คุณสุวรรณนำตัวละครต่าง ๆ ในวรรณคดีไทยจำนวนมากมาวมารวมไว้ในเรื่องเดียวกัน และให้ตัวละครเหล่านี้มีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอย่างยุ่งเหยิง เนื้อหาเริ่มจากตัวละครเอกฝ่ายชายในเรื่องอุณรุทที่ร้อยเรียงเอาตัวละครอื่น ๆ เข้าด้วยกัน ลักษณะเช่นนี้เองที่เป็นที่มาของชื่อบทละครเรื่องนี้ เนื้อหาตอนต้นกล่าวว่าพระ

อุณรุทซึ่งครองคู่กับนางจันทิที่แค้นอิเหนากับนางสุวรรณมาลีที่ยกนางจันทิมาให้แก่พระสมุทซึ่งเป็นเพียงบุตรระตู ทำให้วงศ์อภัยเดหวาดต้องมัวหมอง พระอุณรุทจึงสั่งท้าวสันนุราชและตำมะหงงผู้เป็นเสนาให้จัดเตรียมทัพออกรบ ในกองทัพนั้นมีพรหมทัตติราชเป็นกองหน้า ชุณรัตน์ราชาเป็นปีกซ้าย อินทรชิตเป็นปีกขวา พระสุวรรณหงษ์คุมกองหลวงและนำไพร่พลออกรบ กองทัพทั้งหมดออกเดินทางจากนครซีตชินไปยังนครเหม็นด์ หลังจากนั้นก็มีรายละเอียดต่าง ๆ มากมาย เช่น พระบรมจักรกฤษณ์แค้นใจที่เจ้าเงาะลักพานางบุษบาไป ท้าวไกรสุทตติใจที่ได้ดวงใจของชาละวันมาได้และกล่าวว่าจะลวงฆ่าสันไต่กับพระลักษณวงศ์ให้จงได้ พระดาวเรืองแค้นนางรำภาที่เเยะเยียดจนจึงฉวยพระขรรค์ไล่ฟัน นางผมหมอกกล่าวแก่พระพิมพ์สวรรค์ว่านางไม่ขอกลับนครอยุธยาเพราะนางเป็นตัวกาลิออกลูกมาเป็นกาลิกินี เรื่องจบลงตรงหนุ่มนางต้องศรพระราม และครวญด้วยการสั่งลาที่สะพานนครบทั้ง ๑๐ ปาก เมื่อสั่งลาจบแล้วก็กลายร่างเป็นผู้หญิงและสิ้นใจตายกลางป่า

จากที่กล่าวมานี้เห็นได้ว่า เนื้อหาของอุณรุทร้อยเรื่องมีแต่เรื่องความขัดแย้ง อุษณา กาญจนทัต ผู้เขียนบทความที่มีชื่อว่า “บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถเป็นเพียงเรื่องตลกชวนขันเท่านั้นหรือ” ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเนื้อหาของอุณรุท

ร้อยเรื่อง (อุษณา กาญจนทัต, ๒๕๑๕ : ๘๑) ซึ่งผู้วิจัยก็มีความคิดเห็นอย่างเดียวกันว่า

ตลอดทั้งเรื่อง แม้จะมีตัวละครต่างเรื่องมาชุมนุมกัน แต่ก็เป็นการชุมนุมอย่างมีเรื่องขัดใจ... ชุ่่นแค้น ขัดเคือง ต่อสู้ทั้งตบตีและสู้รบกัน มีบทตัดพ้อต่อว่า แสดงความรักความ

แค้น ความโกรธสลั้บกับความรัก อาลัย อารมณ์ และจบลงด้วยการตายของตัวละคร...

ด้านกลวิธีการแต่ง คุณสุวรรณแต่งอุณรุทร้อยเรื่องตามแบบแผนของการแต่งกลอนบทละคร คือใช้คำขึ้นต้นตามแบบแผนของการแต่งกลอนบทละครที่ใช้คำว่า “เมื่อนั้น”

หรือใช้คำขึ้นต้นแบบกลอนดอกสร้อย เช่น “น้องเอยน้องแก้ว” หรือขึ้นต้นด้วยกลอนวรรคเต็ม เช่น “จึงชักอา-ซาราร้อน” หรือ “โอ้วว่าพระทูลกระ-หม่อมแก้ว” เป็นต้น นอกจากนี้มีบทกลอนที่เรียกว่า “ศัพท์ไท” แทรกอยู่ด้วยในบทที่ตัวละครโกรธและไล่ทำร้ายกัน หรือตัดพ้อกัน เช่น

ทรงเอยทรงเดช
พระมาโอบยดี
ขุนแผนวิ่งไป

พระนารายณ์ธิเบศร์ไปอยู่ไหน
ทองประศรีทำไม
หมื่นไวยวิงมา
(“บทละครเรื่องอุณรุทร้อยเรื่อง”, หน้า ๓๖)

หรือ

อีเอยอีโสธร
กูรู้อยู่แล้ว
ชิงชิงสุวิญชา

กลับกลอกยกย่อนเป็นหนักหนา
อีแก้วกิริยา
มุสาใส่ไคล้
(“บทละครเรื่องอุณรุทร้อยเรื่อง”, หน้า ๓๗)

นอกเหนือจากนี้ยังแต่งตามขนบวรรณคดีไทย เช่น มีบทจัดทัพ เคลื่อนทัพ บทตัดพ้อต่อว่า บทครวญ และบทสั่งลา เพียงแต่บทเหล่านี้มีบางบทที่มีกลวิธีการแต่งแปลกออกไปจากที่กวีอื่นแต่ง ตัวอย่างเช่น

บทสั่งลา ตอนนางอุทัยครวญที่สามีตาย และตัดพ้อว่าน่าจะสั่งลานางก่อน เพราะนกยังรู้จักสั่งลาแม่ น้ำจระเข้ยังสั่งลาอากาศ ราชสีห์สั่งลาควาย นาคสั่งลาครุฑ หงส์สั่งลาถ้าปลาสั่งลาป่า และเสือสั่งลาเนื้อ ความแปลกของบทสั่งลานั้นอยู่ตรงที่คู่ที่คุณสุวรรณให้สั่งลากันนั้นส่วนใหญ่เป็นศัตรูกัน ไม่ใช่คนรักกันที่ควรจะสั่งลากันก่อนตายจากกัน คุณสุวรรณจะ

แอบแฝงนัยความหมายใดไว้ใน การแต่งแบบนี้บ้างหรือไม่เป็นหน้าที่ของผู้อ่านที่จะต้องตีความ สำหรับผู้วิจัยมีความเห็นว่าคุณสุวรรณอาจจะต้องการให้ศัตรูหันมาเป็นมิตรกันเสียที หลังจากขับเคี่ยวกันมานานจนกวีและผู้อ่านต่างก็จดจำได้ขึ้นใจว่าเป็นศัตรูคู่แค้นกัน

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าคุณสุวรรณแต่งอุณรุทร้อยเรื่องโดยให้มีเนื้อหาและกลวิธีการแต่งที่ดำเนินตามขนบในวรรณคดีไทย แต่ในนั้นจะมีลักษณะของการแต่งแบบแหวกขนบปรากฏอยู่ด้วย ลักษณะนี้เป็นเอกลักษณ์ที่ปรากฏในอุณรุทร้อยเรื่องและบทละครเรื่องอื่นของคุณ

สุวรรณ
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงวิจารณ์อุณรุทร้อยเรื่องว่าเนื้อความค่อนข้างจะเลอะเทอะ แต่ดีในด้านสำนวนกลอน และแสดงความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ของคุณสุวรรณได้เป็นอย่างดี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้ด้วยว่ามีอยู่บทหนึ่งในเรื่องนี้ที่ควรสรรเสริญยกย่องคุณสุวรรณว่ามีความคิดแปลก ได้แก่ บทจำแลงตัว (“สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “อธิบายเรื่องบทละครของคุณสุวรรณ” : ๔)

บทจำลองตัวที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้ก็คือบทแปลงกายหรือที่คุณสุวรรณเรียกไว้ในเรื่องว่า “บทแปลงกายา” ที่ผู้วิจัยจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

๔. “บทแปลงกายา” ในบทละครเรื่องอุณรุทร้อยเรื่อง

“บทแปลงกายา” ในอุณรุทร้อยเรื่องมีเพียงบทเดียว มีจำนวน ๒๐ คำกลอน แต่ก็นับว่าเป็นบทแปลงกายที่ไฉฉิวของคุณสุวรรณอยู่ไม่น้อย และเป็นที่น่าสนใจมา

จนถึงทุกวันนี้

“บทแปลงกายา” ในอุณรุทร้อยเรื่องเป็นบทแปลงกายของตัวละครต่าง ๆ ก่อนที่จะยกทัพออกรบหลังจากที่นางอุทัยกรรมทูตตัดพ้อสามีแล้ว คุณสุวรรณแต่งเป็นกลอนบทละครไว้ ดังนี้

จำจะยกโยธาคลาไคล
ว่าพลางนางแปลงกายา
รู้พลให้กลายเป็นโยธา
พาซีแปลงเป็นอาชาชาญ
ไกรสรให้แปลงเป็นสิงหราช
พระรามศแปลงเพศเป็นรามา
พระยาครุฑแปลงเป็นสุบรรณจร
นาคาเป็นพระยาวาสุกี
พระสุริยันนั้นเป็นทินกร
เจ้าพลายงามแปลงนามเป็นหมื่นไวย
พระอิศวรแปลงเป็นพระศลี
เทเวศร์แปลงเพศเป็นเทวา
พระยาหงส์แปลงองค์เป็นเหมมราช
โคกลายกายาเป็นคาวี
มยุเรศกลายเพศเป็นยุงพลัน
อุณการรณนั้นเป็นบุษบา
ขุนแผนแผลงแปลงกายเป็นพลายแก้ว
คนธรรพให้แปลงเป็นคนธรรพ์
ต่างตนสำแดงแผลงฤทธิ์
โยธาเหลือหลายกายกอง

ตามองค์พระอภัยเซษฐา
เป็นองค์สุดาเยาวมาลัย
ไอยราแปลงเป็นคชสาร
พระพรหมานแปลงเป็นท้าวธาดา
สกุณชาติให้แปลงเป็นปักษา
พยัคฆาแปลงเป็นพยัคฆ์
วานรแปลงเป็นกระบี่ศรี
โกสิย์แปลงเป็นท้าวหส์นัยน์
ศศิธรเป็นดวงไข
ชาละวันนั้นให้เป็นกุมภา
ทพี่แปลงเป็นมหิงษา
กินราแปลงเป็นกินรี
พระดาบสแปลงชาติเป็นฤาษี
มฤคิ์แปลงเป็นมฤคา
ทศกรรฐ์นั้นแปลงเป็นยักษ์
บันหียแปลงกายาเป็นอายัน
สียะตราเพริศแพรวเป็นหย้าหรัน
นางพิมกลายกายพลันเป็นวันทอง
ทศทิศไหวจบสยบสยอง
คับังคับทั้งห้องสนามใน

(“บทละครเรื่องอุณรุทร้อยเรื่อง”, หน้า ๔๖-๔๗)

จากการศึกษา “บทแปลงกายา” ข้างต้นพบว่าการแปลงกายาดังกล่าวมีถึง ๓ ความหมาย ได้แก่

๑. ความหมายของการแต่งกายที่ต่างกันเพื่อบ่งสถานภาพที่

แตกต่างกัน เช่น รามศ-รามา หมายความว่าเมื่อพระรามเป็นกษัตริย์ก็แต่งกายแบบผู้เป็นใหญ่ แต่เมื่อเป็นพระรามอยู่ป่าก็แต่งกายแบบนักบวช

๒. ความหมายของการปลอม

ตัวคือแต่งกายปกปิดตนเองเพื่อไม่ให้ใครจำได้ เช่น บันหีย-อายัน หมายความว่าอืเหนาปลอมตัวเป็นโจรป่าและต่อมาออกบวชเป็นดาบสหรืออุณการรณ-บุษบา หมายความว่า

ว่าอุณากรรณปลอมตัวเป็นบุษบา (คุณสุวรรณแต่งให้ตรงข้ามกับเรื่องเดิมที่บุษบาปลอมตัวเป็นอุณากรรณ)

๓. ความหมายของการเปลี่ยนร่างให้แปลกออกไปด้วยอำนาจวิเศษ ในบทความนี้มุ่งเน้นแต่ความหมายของการเปลี่ยนร่างให้แปลกออกไปด้วยอำนาจวิเศษเท่านั้น

การศึกษายบทแปลงกายข้างต้น ผู้วิจัยจะพิจารณา ๓ หัวข้อย่อย ได้แก่ ภาษาที่ใช้ใน “บทแปลงกาย” ประเภทของ “บทแปลงกาย” และความหมายของ “บทแปลงกาย” ในอุณรุทร้อยเรื่องกับการแปลงกายในวรรณคดีไทยเรื่องอื่น

๔.๑ ภาษาที่ใช้ใน “บทแปลงกาย”

จากการศึกษาภาษาที่ใช้ใน “บทแปลงกาย” นี้พบว่าคุณสุวรรณมีคลังคำอยู่ในตัวของคุณ

สุวรรณไม่น้อย สามารถใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันหรือมีความหมายอย่างเดียวกัน เช่น “นาง” “สุดา” และ “เยาวมาลย์” “รีพล” และ “โยธา” “ไอยรา” และ “คชสาร” “พระอิศวร” และ “พระศุลี” นอกจากนี้คุณสุวรรณยังรู้จักแผลงคำขึ้นใช้ เช่น แผลงคำว่า “นาค” เป็น “นาคา” แผลงคำว่า “มยุร” เป็น “มยุเรศ” หรือตัดแปลงคำคำเดียวกันให้มีรูปคำต่างกัน เช่น “คนธรรพ” และ “คนธรรพ์” “รามศ” และ “รามา”

หากพิจารณารูปคำที่คุณสุวรรณใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปคำที่แจกวิภัติแบบคำในภาษาบาลี พบว่าแม้ผู้อ่านหลายคนจะมีความเห็นตรงกันว่าบทแปลงกายของคุณสุวรรณมีลักษณะแปลกประหลาดตรงที่ตัวละครทุกตัวแปลงร่างเป็นตัวเองทั้งสิ้น เช่น ช้างแปลงกายเป็น

ช้าง ม้าแปลงกายเป็นม้า พระพรหมแปลงกายเป็นพระพรหม เสือแปลงกายเป็นเสือ ฯลฯ ผู้วิจัยมีความเห็นว่ามิได้เป็นเช่นนี้เสมอไป เช่น พยัคฆาแปลงกายเป็นพยัคฆ์ หรือ มฤคิ์แปลงกายเป็นมฤคา การแปลงกายดังกล่าวมีการเปลี่ยนเพศไปจากเดิมกรณีของพยัคฆาแปลงกายเป็นพยัคฆ์เป็นการเปลี่ยนจากเพศผู้เป็นเพศเมีย ส่วนกรณีของมฤคิ์แปลงกายเป็นมฤคาเป็นการเปลี่ยนจากเพศเมียเป็นเพศผู้

การใช้คำลักษณะเช่นนี้โดยมีความหมายของความต่างเพศแฝงอยู่พบในวรรณคดีเรื่องอื่นด้วย เช่น โคลงนิราศนรินทร์ นายนรินทร์ธิเบศรใช้คำ “พยัคฆ์” และ “พยัคฆ์” คำว่า “โมเรศ” และ “โมรี” โดยแฝงนัยความหมายอย่างเดียวกัน ดังปรากฏในโคลงต่อไปนี้

ขุนพาพพยัคฆ์เกล้า

สารสูสาวคชลี
ปวงสัตว์เพรียกไพโรศรี
สังเวชสมรมาวัน

และ

เรียมเมิลโมเรศเกล้า

นางมยุรยวนยี
แจกโณมแม่มังสี
แลนกลอนนีกเจ้า

พยัคฆ์

แหล่งเหล่าน
สังวาส
พี่เว้นวายชม

(โคลงนิราศนรินทร์, หน้า ๒๓)

โมรี

ยั่วเย้า
เสาวภาคย์ ภูเอย
พี่ดินโดยยุง

(โคลงนิราศนรินทร์, หน้า ๒๖)

เมื่อพิจารณาคำเหล่านี้โดยไม่ยึดติดกับความหมายประจำคำมากเกินไป เป็นไปได้หรือไม่ที่จะตีความให้กว้างออกไปว่าไม่ใช่เป็นแต่เพียงการแปลงกายจากเพศผู้เป็นเพศเมียหรือจากเพศเมียเป็นเพศผู้เท่านั้น แต่น่าจะรวมไปถึงการแปลงกายจากเพศชายเป็นเพศหญิง และจากเพศหญิงเป็นเพศชายด้วย

กรณีของคำที่เป็นชื่อเฉพาะของตัวละครตัวใดตัวหนึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าคุณสุวรรณรู้จักตัวละครเหล่านั้นเป็นอย่างดี คุณสุวรรณสามารถจับชื่อตัวละครเข้ากลุ่มเดียวกันได้อย่างถูกต้อง ไม่สับสน เช่น “พลาญงาม-หมื่นไวย” “อุณากรรณ-บุษบา” “ขุนแผน-พลาญแก้ว” “สียะตรา-หย้าหริน” “นางพิม-วันทอง” ความแม่นยำเช่นนี้เป็นผลงานของกวีที่มีสติวิปลาสได้หรือไม่ ?

๔.๒ ประเภทของ “บทแปลงกายา”

จากการศึกษา “บทแปลงกายา” ในอุณรุทธร้อยเรื่องสามารถใช้ความรู้เรื่องภาษาและความรู้เรื่องตัวละครในวรรณคดีไทยจำแนกประเภทของการแปลงกายในบทนี้

ออกได้ดังต่อไปนี้

๑. เป็นการแปลงกายในชาติพันธุ์เดียวกันหรือในกลุ่มเดียวกัน เช่น แปลงกายจากลิงเป็นลิงหรือจากคนเป็นคน ดังที่พบข้อมูลในอุณรุทธร้อยเรื่องว่ามีการแปลงกายจาก

- เทเวศร์ → เทวา
- นาง → สุดา/เยาวมาลย์
- พาลี → อาษา
- รีพล → โยธา
- วานร → กระบี่
- สฤณชาติ → บัณฑุ
- ไอยรา → คชสาร

๒. เป็นการแปลงกายจากสัตว์เป็นมนุษย์ ดังที่พบข้อมูลในอุณรุทธร้อยเรื่องว่ามีการแปลงกายจาก โค → คาวี

๓. เป็นการแปลงกายที่ยังคงร่างเดิมไว้ เพียงแต่เปลี่ยนรายละเอียดบางอย่างหลังจากแปลงกายแล้ว แบ่งออกเป็น ๔ ชนิดย่อย ได้แก่

๓.๑ เป็นการแปลงกายจากเด็กเป็นผู้ใหญ่หรือจากวัยที่มีอายุน้อยไปสู่วัยที่มีอายุมากกว่า ดังที่พบข้อมูลในอุณรุทธร้อยเรื่องว่ามีการแปลงกายจากพลาญงาม → หมื่นไวย และจากนางพิม → วันทอง

๓.๒ เป็นการแปลงกายจากผู้ใหญ่เป็นเด็กหรือจากวัยที่มีอายุมากไปสู่วัยที่มีอายุน้อยกว่า ดังที่พบข้อมูลในอุณรุทธร้อยเรื่องว่ามีการแปลงกายจากขุนแผน → พลาญแก้ว

๓.๓ เป็นการแปลงกายจากเพศชายเป็นเพศหญิง ดังที่พบข้อมูลในอุณรุทธร้อยเรื่องว่ามีการแปลงกายจากพยัคฆมา → พยัคฆ์ และจากกินรา → กินรี

๓.๔ เป็นการแปลงกายจากเพศหญิงเป็นเพศชาย ดังที่พบข้อมูลในอุณรุทธร้อยเรื่องว่ามีการแปลงกายจากมฤดี → มฤดา

๔.๓ ความหมายของ “บทแปลงกายา” ในอุณรุทธร้อยเรื่องกับการแปลงกายในวรรณคดีไทยเรื่องอื่น

จากการศึกษาประเภทของบทแปลงกายในอุณรุทธร้อยเรื่องแล้วนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับบทแปลงกายในวรรณคดีไทยเรื่องต่าง ๆ พบว่ามีการแปลงกายในลักษณะเดียวกันกับที่ได้จัดแบ่งประเภทไว้ข้างต้น ดังเห็นได้จากตารางต่อไปนี้

ลำดับที่	ประเภทของการแปลงกาย	การแปลงกาย ในอุณรุทร้อยเรื่อง	การแปลงกายใน วรรณคดีไทยเรื่องอื่น
๑	การแปลงกายในชาติพันธุ์เดียวกัน หรือในกลุ่มเดียวกัน เช่นแปลงกายจากเทวดาเป็นเทวดา จากสัตว์เป็นสัตว์ จากลิงเป็นลิง หรือจากคนเป็นคน	เทเวศร์ → เทวา นาง → สุดา/เยาวมัลย์ พาชี → อาชา รพีพล → โยธา วานร → กระบี่ ไอยรา → คชสาร	<p>เรื่องรามเกียรติ์ หนุมานแปลงกายเป็นลิงป่าตัวเล็ก ๆ ในคราวที่ตั้งใจเหาะไปยังกรุงลงกา แต่เหาะเกินที่หมายไปจนถึงอาศรมของพระนารทฤาษี หนุมานคิดว่าเข้าเขตลงกาแล้วเกิดสงสัยว่าเหตุใดพระฤาษีจึงมาอยู่กับพวกยักษ์ จึงทดสอบฤทธิ์พระนารทฤาษีด้วยการเนรมิตกายให้มีขนาดใหญ่จนดับศาลาที่พระฤาษีให้อยู่อาศัย เมื่อพระนารทฤาษีเนรมิตศาลาให้ใหญ่ขึ้น หนุมานก็เนรมิตกายดับศาลาอีก พระนารทฤาษีโกรธ จึงบันดาลให้ฝนตกถูกหนุมานจนร่างเปียกโชก และในที่สุดร่างที่แปลงเป็นลิงป่าก็คืนร่างเป็นหนุมานดังเดิม (บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๒, หน้า ๑๐๒-๑๐๕)</p> <p>เรื่องโคมทองมีการแปลงกายจากเทวดาองค์หนึ่งไปเป็นเทวดาอีกองค์หนึ่ง ได้แก่ เทพารักษ์แปลงกายเป็นพระพรหมที่มีร่างสูงจรดฟ้าถืออาวุธครบทั้ง ๘ มือ ตวาดไล่ไม่ป่าให้หนีไปด้วยความตกใจกลัว เพื่อช่วยนางบุษบงที่หลงกลไม่ป่าผู้แปลงกายเป็นสามีของนาง จนนาง</p>

ลำดับที่	ประเภทของการแปลงกาย	การแปลงกาย ในอุณรุทธร้อยเรื่อง	การแปลงกายใน วรรณคดีไทยเรื่องอื่น
			เกือบเสียตัวให้โม่งป่าหาก เทพารักษ์ไม่เมตตาช่วยไว้ (โคมทอง เล่ม ๒๘, หน้า ๑๔๒๗)
๒	การแปลงกายจากสัตว์เป็น มนุษย์	โค → คาวี (เรื่องคาวี พระฤๅษีเห็นลูกโค กับลูกเสือเดินมาด้วยกันและ รักกันแทนที่จะเป็นศัตรูกัน อย่างโคกับเสือทั่วไป จึงเกิด แปลกใจ และสอบถามเรื่องราว เมื่อประจักษ์ถึงความมกตัญญู ของสัตว์ทั้งสอง จึงแปลงกาย ลูกโคและลูกเสือให้เป็นคนชื่อ คาวี และหลิวชัยตามลำดับ) = ลูกวัว แปลงกายเป็น ชายหนุ่ม	เรื่องพิกุลทอง พญาคิชาหรือ พญาแครงแปลงกายเป็นชาย หนุ่มเพื่อหาทางแก้แค้นนาง พิกุลทองที่ว่าตนหมิ่นสาบ ขณะจิกกินหมาเนาที่ลอยมา ตามน้ำ (พิกุลทอง เล่ม ๑, หน้า ๕, ๖) เรื่องศรนรินทร์ จักรนารายณ์ เกิดมาเป็นชะนี ต่อมาเทวดา แปลงกายให้เป็นคนตลอดไป (ศรนรินทร์ เล่ม ๒๑, หน้า ๙๗๑) เรื่องท้าวขุนเทือง-ขุนทิง ท้าว ขุนทิงรักใคร่นางชะนีและอยู่ กินกับนางชะนีจนมีลูก ต่อมา พระอินทร์เอาน้ำทิพย์รดร่าง นางชะนีให้กลายเป็นคนและ ให้ชื่อว่าจันดา (“เรื่องท้าวขุนเทือง-ขุนทิง” นิทานพื้นบ้านอีสาน เล่ม ๒, หน้า ๙๙, ๑๐๐) เรื่องขันทอง นางกระแตวับ ซึ่งมีลำตัวเหมือนนากกินปลา และมีหน้าเหมือนหมี แปลง

ลำดับที่	ประเภทของการแปลงกาย	การแปลงกาย ในอุณรุทร้อยเรื่อง	การแปลงกายใน วรรณคดีไทยเรื่องอื่น
			<p>กายเป็นสาวงามเพราะอยาก ได้พระทรงศิลปี่ไชยเป็นสามี แต่ไม่สำเร็จเพราะพระทรง ศิลปี่ไชยรู้ว่านางกระแตวิบ แปลงกายมา (ชั้นทอง เล่ม ๘, หน้า ๓๖๒- ๓๖๘)</p>
๓	<p>การแปลงกายที่ยังคงร่างเดิม ไว้ เพียงแต่มีรายละเอียดที่ ต่างออกไป แบ่งย่อยเป็น ๔ ชนิด ได้แก่</p> <p>๓.๑ การแปลงกายจากเด็ก เป็นผู้ใหญ่ หรือจากวัยที่มีอายุ น้อยไปสู่วัยที่มีอายุมากกว่า</p>	<p>พलयงาม → หมื่นไวย นางพิม → วันทอง</p>	<p>ในเรื่องลิลิตพระลอ เมื่อนาง รีนและนางโรยตามปู่หม่อมเฒ่า ไปหาปู่เจ้าสมิงพราย ปู่เจ้า สมิงพรายสำแดงอิทธิฤทธิ์ให้ พี่เลี้ยงทั้งสองเห็นด้วยการ แปลงกายจากปู่เจ้าในร่างหนุ่ม เป็นชายวัยกลางคน (“ลิลิตพระลอ” วรรณกรรม สมัยอยุธยา เล่ม ๑, หน้า ๓๖๖)</p> <p>ในเรื่องสุวรรณลอยล่อง ยักษ์ฤๅษีได้แปลงกายให้พระ ตรีสุวรรณจากเด็กอายุ ๕ ปี จนใหญ่โตขนาดชายหนุ่มอายุ ๑๖ ปี เพื่อให้ออกเดินทางไป แก้แค้นให้มารดาที่ถูกศัตรู ลอบนำตัวไปทิ้งลงเหว (สุวรรณลอยล่อง เล่ม ๑๓, หน้า ๖๑๒)</p>

ลำดับที่	ประเภทของการแปลงกาย	การแปลงกาย ในอุณรุทร้อยเรื่อง	การแปลงกายใน วรรณคดีไทยเรื่องอื่น
	๓.๒ การแปลงกายจากผู้ใหญ่ เป็นเด็ก หรือจากวัยที่มีอายุ มากกว่าไปสู่วัยที่มีอายุน้อย กว่า	ขุนแผน → พลายแก้ว	<p>ตอนท้ายเรื่องนางอุทัยกลอน สวด นางอุทัยแปลงกายจาก หญิงสาวเป็นหญิงชราที่มีผม ดกดำเพื่อเรียกร้องความ สนใจจากนางฉันทาที่มีผม หงอกขาวทั้ง ๆ ที่ยังเป็นสาว และในที่สุดก็ได้แก้แค้นนาง ฉันทาสมใจ (นางอุทัยกลอนสวด, หน้า ๖๙-๗๒)</p> <p>ในเรื่องลิลิตพระลอ ปู่หมอ เฒ่าหยอกล้อนางรื่นและนาง โรยด้วยการแปลงกายเป็น หนุ่ม ตอนที่นางทั้งสองขอให้ ปู่หมอเฒ่าพานางไปหาปู่เจ้า สมิงพราย (“ลิลิตพระลอ” วรรณกรรม สมัยอยุธยา เล่ม ๑, หน้า ๓๖๔)</p> <p>ในเรื่องท้าวกำกาดำ ตอน ท้ายเรื่อง ท้าวกำกาน้ำทิพย์ มารดร่างยาจำสวนทำให้ยา จำสวนแปลงกายจากหญิง ชราเป็นหญิงสาวแล้วท้าวกำ กาดำรับบิดาของตนมาแต่งงาน กับยาจำสวนที่กลายร่างเป็น หญิงสาวแล้ว (“ท้าวกำกาดำ” นิทานพื้น บ้านอีสาน เล่ม ๓, หน้า ๔๖)</p>

ลำดับที่	ประเภทของการแปลงกาย	การแปลงกาย ในอุณรุทร้อยเรื่อง	การแปลงกายใน วรรณคดีไทยเรื่องอื่น
	๓.๓ การแปลงกายจากเพศชายเป็นเพศหญิง	พยัคฆา → พยัคฆ์ กินรา → กินรี	<p>ในเรื่องอิเลราชคำฉันท์ พระอิศวรทรงหยอกล้อพระอุมาด้วยการแปลงกายของพระองค์เป็นหญิงทำให้สัตว์และต้นไม้ที่อยู่ในบริเวณนั้นกลายเป็นเพศหญิงหมด รวมทั้งพระอิเลราชและไพร่พลที่ออกมาล่าสัตว์และหลงเข้าไปในบริเวณนั้นด้วย (อิเลราชคำฉันท์, หน้า ๑๒, ๑๓)</p> <p>ท้าวอิเลราชขอให้พระอิศวรยกโทษให้ แต่ไม่สำเร็จ ส่วนพระอุมามีเมตตาโดยทรงประทานพรให้ครึ่งหนึ่ง ท้าวอิเลราชจึงขอมีร่างเป็นชาย ๑ เดือน และเป็นหญิงชื่อนางอิลา ๑ เดือนสลับกันไป (อิเลราชคำฉันท์, หน้า ๑๓, ๑๔)</p> <p>ต่อมานางอิลาได้เป็นชายาของพระพุท จนมโอรสองค์หนึ่ง (เรื่องเดิม, หน้า ๑๘-๒๔) ภายหลังจากพระบิดาของท้าวอิเลราชที่สวรรคตไปแล้ว ได้เสด็จมาหาพระพุทและช่วยกันทำพิธีอัฐวเมธ พระอิศวรพอพระทัยจึงให้ท้าวอิเลราชคงร่างเป็นชายได้ตลอดไป (เรื่องเดิม, หน้า ๒๕-๓๗)</p>

ลำดับที่	ประเภทของการแปลงกาย	การแปลงกาย ในอุณรุทร้อยเรื่อง	การแปลงกายใน วรรณคดีไทยเรื่องอื่น
	๓.๔ การแปลงกายจากเพศหญิงเป็นเพศชาย	มฤคิ → มฤคา	<p>เรื่องดาหลัง ปะตาระกาหลา แปลงกายบุษบากำโลละหรือเจ้าหญิงบุษบาให้เป็นชายชื่อมิสาประหมังกุหนิง โดยบันดาลให้เต้านมหายไป และตัดผมให้สั้นพร้อมทั้งกำหนดว่าถ้ามิสาประหมังกุหนิงพบระเด่นมนตรีและจำกันได้เมื่อใด เมื่อนั้นเต้านมและร่างหญิงจะกลับคืนมาทันที นอกจากนี้ปะตาระกาหลายังแปลงกายพี่เลี้ยงทั้ง ๔ คนของบุษบาให้เป็นชายด้วย เมื่อมิสาประหมังกุหนิงคืนเป็นร่างหญิงเมื่อใด พี่เลี้ยงก็จะได้ร่างหญิงคืนมาทันทีเมื่อนั้น</p> <p>(ดาหลัง, หน้า ๓๙๔-๓๙๖)</p> <p>ในเรื่องจันทะโครบ เทวดาประจำเขาเขี้ยวช่วยแปลงกายนางมัจฉาเป็นพราหมณ์หนุ่ม โดยเนรมิตให้นมหายไป (จันทะโครบ, หน้า ๑๓๑, ๑๓๒)</p> <p>เรื่องนางอรพิมพ์ หรือเรื่องปาจิตตกุมาร นางอรพิมพ์ อริษฐานขออำนาจพระพุทธรุคุณแปลงกายของนางจากหญิงเป็นชาย และใช้ชื่อว่าปาจิตตตามชื่อสามี ต่อมา</p>

ลำดับที่	ประเภทของการแปลงกาย	การแปลงกาย ในอุณรุทธร้อยเรื่อง	การแปลงกายใน วรรณคดีไทยเรื่องอื่น
			<p>ได้บวชจนเป็นพระสังฆราช (“นางอรพิมพ์” นิทานไทย, หน้า ๑๑๗)</p> <p>เรื่องขันทอง พระอินทร์ให้แหวนแก้มเหสีประไพ เมื่อสวมแหวนแล้ว ร่างหญิงจะกลายเป็นชาย (ขันทอง เล่ม ๑, หน้า ๑๗)</p> <p>ต่อมามเหสีประไพได้แปลงกายเป็นชาย และใช้ชื่อว่าประไพสุมาลีแล้วออกตามหานางขันทองและพระดาราพิไชยซึ่งเป็นลูกและประไพสุมาลีได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองตรีเมศ เนื่องจากมีราชรถมาเกย (ขันทอง เล่ม ๓, หน้า ๑๒๗-๑๒๙)</p>

การศึกษา “บทแปลงกาย” ในอุณรุทธร้อยเรื่องครั้งนี้ทำให้พบว่าคุณคิดเรื่องการแปลงกายของคุณสุวรรณซึ่งมีผู้กล่าวว่าเป็นการแปลงกายที่ผิดชนบหรือผิดแบบแผนการแต่งวรรณคดีไทย เป็นการแปลงกายที่แปลงแล้ว ร่างยังคงเดิมอยู่โดยไม่มี การเปลี่ยนแปลงให้ต่างออกไป คำกล่าวนี้น่าจะเป็นข้อกล่าวหาที่ไม่ถูกต้องต่อไปอีกแล้ว เพราะอันที่จริงการแปลงกายที่คุณสุวรรณแต่งไว้ นี้มีความหมายของการเปลี่ยนแปลง

ซ่อนเร้นอยู่ จากการศึกษากการแปลงกายในวรรณคดีไทยเรื่องต่าง ๆ เปรียบเทียบกับการแปลงกายในอุณรุทธร้อยเรื่องพบว่า การแปลงกายส่วนใหญ่ในอุณรุทธร้อยเรื่องที่คุณสุวรรณแต่งไว้นี้มีอยู่แล้วในวรรณคดีไทยโบราณบางเรื่อง ได้แก่ รามเกียรติ์ ลิลิตพระลอ และบทละครนอกที่มีอายุเก่าแก่บางเรื่อง อุษณา กาญจนทัตกล่าวว่า “คุณสุวรรณเป็นผู้มีสติปัญญาสูงยิ่งผู้หนึ่ง เป็นผู้ที่อ่านมากและรอบรู้ในเรื่องราวต่าง ๆ เป็นอย่างดี”

(อุษณา กาญจนทัต: ๗๕) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพก็ทรงรับรองว่าคุณสุวรรณเป็นนักอ่านวรรณคดีไทย และรู้จักวรรณคดีไทยเป็นจำนวนมาก จึงสามารถแต่งบทละครเรื่องอุณรุทธร้อยเรื่อง ที่รวมเอาตัวละครจำนวนมากมาจากวรรณคดีไทยเรื่องต่าง ๆ มาชุมนุมไว้ในเรื่องเดียวกันได้เช่นนี้ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “อธิบายเรื่องบทละครของคุณสุวรรณ”, หน้า ๓, ๔)

อย่างไรก็ตาม การแปลงกายบางรูปแบบนั้นคุณสุวรรณอาจไม่จำเป็นต้องเคยรู้จักมาก่อน แต่เป็นเรื่องที่คุณสุวรรณคาดหวังและอยากให้เกิดขึ้น เป็นความคาดหวังจากความคิดและจินตนาการที่ล้ำยุคกว่ากวีในสมัยเดียวกันของคุณสุวรรณเอง ทำนองเดียวกันกับที่สุนทรภู่เคยใช้จินตนาการล้ำยุคของท่านคาดหวังและสร้างสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ เช่นกริ่งบันได โต๊ะอาหารที่ทะลุขึ้นมาจากพื้นเรือเดินสมุทรขนาดใหญ่ ไว้ในเรื่องพระอภัยมณีที่ทำให้ผู้อ่านหลายคนแปลกประหลาดใจกันมาแล้ว และบางคนถึงกับอาจหาญกล่าวหาสุนทรภู่ว่าเป็นนักโกหกตัวงม ในกรณีของคุณสุวรรณนับได้ว่าคุณสุวรรณเป็นกวีสำคัญคนหนึ่ง ที่กระตุ้นให้กวีสมัยหลังขยายขอบเขตของจินตนาการเรื่องการแปลงกายออกไปอย่างกว้างขวาง และสร้างสีสันแปลกใหม่ให้แก่วรรณคดีนิทานได้อย่างน่าสนใจยิ่ง

หากพิจารณาความคิดแปลกใหม่ของคุณสุวรรณในบทละครเรื่อง *พระมะเหลเถไถ* ประกอบด้วยพบว่าคุณสุวรรณมีความคิดในเชิงสร้างสรรค์อยู่ไม่น้อย เช่น นำคำที่ไม่มี ความหมายมาประกอบกันเข้าเป็นภาษาใหม่ที่มีเสียงคำตลกขบขันแต่มีความหมายที่คนอ่านสามารถเข้าใจได้ แต่งบทอุ้มสมที่ให้เทวดาอุ้มฝ่ายหญิงไปสมฝ่ายชายแทนที่จะให้อุ้มฝ่ายชายไปสมฝ่ายหญิงตามแบบที่กวีทั่วไปนิยมกัน การแต่งบท

แปลงกายที่แปลกแตกต่างไปจากกวีอื่นในอุณรุทธร้อยเรื่องนี้ก็นับได้ว่าเป็นความคิดสร้างสรรค์อีกประการหนึ่งของคุณสุวรรณซึ่งแม้แต่ปัจจุบันก็ยังหาคนแต่งเลียนแบบคุณสุวรรณไม่ได้

๕. ความสรุป

ทั้งอัจฉริยภาพทางด้านการใช้ภาษา และความรู้เรื่องวรรณคดีไทยอย่างกว้างขวางของคุณสุวรรณที่สะท้อนให้เห็นในอุณรุทธร้อยเรื่อง รวมทั้งกลวิธีการแต่ง “บทแปลงกายา” ที่มีความหมายลึกซึ้งอย่างน่าอัศจรรย์ใจนี้น่าจะช่วยลบล้างข้อกล่าวหาที่ว่าคุณสุวรรณเป็นกวีสติวิปลาสลงได้ การตีความผลงานของกวีเพราะพิจารณาการใช้ถ้อยคำแต่เพียงผิวเผิน และขาดความรู้เรื่องการแปลงกายในวรรณคดีไทยอย่างถ่องแท้และลึกซึ้ง รวมทั้งการนำเหตุผลในโลกของความเป็นจริงมาตัดสินความจริงหรือความเป็นไปได้ในโลกของจินตนาการ ทำให้ด่วนสรุปว่างานของคุณสุวรรณแปลกประหลาดไปกว้างงานของกวีอื่น แล้วพิพากษาคุณสุวรรณว่าแต่งบทละครเรื่องอุณรุทธร้อยเรื่องตามความคิดที่วิกลจริตหรือวิปลาสจึงไม่เป็นธรรมแก่คุณสุวรรณเป็นอย่างยิ่ง ตัวผู้วิจัยซึ่งได้ศึกษาวรรณคดีไทยอย่างจริงจังมานานประมาณ ๓๐ ปีแล้ว ยอมรับว่าเพิ่งจะเข้าใจความหมายของ “บทแปลงกายา” ในอุณรุทธร้อยเรื่องเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘ นี้เอง เพราะขณะที่กำลังทำวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงรูปโฉม

และอัตลักษณ์ของตัวละครในวรรณคดีนิทานของไทย” ได้ค้นพบการแปลงกายจำนวนหนึ่งที่คล้ายคลึงหรือเหมือนกับการแปลงกายที่คุณสุวรรณได้แต่งไว้ในอุณรุทธร้อยเรื่องนี้ การค้นพบดังกล่าวทำให้ตระหนักว่าคุณสุวรรณเข้าใจในสิ่งที่ผู้อ่านส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจ และเห็นในสิ่งที่ผู้อ่านส่วนใหญ่ยังไม่เห็น ทำให้ผู้อ่านตามความคิดและตามจินตนาการของคุณสุวรรณไม่ทัน ทั้ง ๆ ที่การแปลงกายบางอย่างในอุณรุทธร้อยเรื่องก็มีอยู่แล้วในวรรณคดีโบราณบางเรื่องของไทย โดยที่ผู้อ่านมิได้ถูกใจคิดอย่างไรก็ตาม เป็นเรื่องน่าแปลกใจมากที่จินตนาการเรื่องการแปลงกายของคุณสุวรรณมาปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในผลงานของกวีสมัยหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานของกวีสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่เป็นนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งมีบทแปลงกายอย่างหลากหลายและประหลาดมหัศจรรย์กว่าที่เคยมีมาในอดีต

ผู้วิจัยเคยยื่นยันมาแล้วครั้งหนึ่งในการประชุมนานาชาติของ EURO-SEAS เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗ ณ กรุงปารีส ที่นักวิชาการชาวยุโรปและเอเชียที่ศึกษาวรรณคดีไทยได้มาพบกันและแลกเปลี่ยนความรู้กันว่าคุณสุวรรณไม่ใช่คนบ้าเมื่อคราวเสนอบทความเรื่อง “*Khun Suwan: A Reflection of Unusual Life of Court Ladies Through The Eyes of an Exceptional Woman Poet*” ในครั้งนั้นผู้วิจัยสรุปว่า เนื่องจากความสามารถของคุณ

สุวรรณที่แต่งคำประพันธ์ได้ดีเหมือน กวีชาย รวมทั้งมีความคิดสร้างสรรค์ และความสามารถพิเศษล้ำหน้ากวี ชาย คุณสุวรรณจึงถูกพิพากษาว่า เป็นบ้าและถูกลบบทบาทจากวงการวรรณคดีไทยนับแต่บัดนั้น ครั้นนี้ ผู้วิจัยก็ขอยืนยันซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า คุณสุวรรณผู้สร้างสรรค์บทเพลงกาย ที่เป็นเอกลักษณ์ และมีความหมาย ช่อน้อยอย่างลึกซึ้งเป็นกวีนิพนธ์ที่ไม่ วิปลาสอย่างแน่นอน

บรรณานุกรม

ขันทอง (มปป.). พระนคร : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
 โคมทอง (มปป.). พระนคร : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
 จันทะโครบ (๒๕๐๕). พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา.
 นางอุทัยกลอนสวด (๒๕๔๗). กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่.
 นายนรินทร์ธีเบศร (อิน) (๒๕๒๕). โคลง

นิราศนรินทร์ พิมพ์ครั้งที่ ๖. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เยาวมาลย์ ชมชาญ ต.ม. ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๒๕.
 นายบุญย์. (มปป.). ศรีนรินทร์ พระนคร : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
 บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ บทละครเรื่องอุณรุทธร้อยเรื่อง กลอนเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสวรรค์ กลอนเพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพและบทละครเรื่องระเด่นลันได (๒๕๑๖). พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : เสริมวิทย์บรรณาการ. ประมวล พิมพ์เสน. (๒๕๔๗). นิทานพื้นบ้านอีสาน เล่ม ๒. ขอนแก่น : ศูนย์การถ่ายถอดภูมิปัญญาไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (๒๕๔๕). พิมพ์ครั้งที่ ๓. ขอนแก่น : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น โรงเรียนกัลยาณวัตร.
 พวงมาลัยทอง (มปป.). พระนคร : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
 พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีสวรินทิรา

บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยกาเจ้า ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง, วันที่ ๒๒ เมษายน ๒๔๕๕.
 _____. (๒๕๔๐). บทละครเรื่องรามเกียรติ์ กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่.
 วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๑. (๒๕๒๕). กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่.
 ศึกษาธิการ, กระทรวง. (๒๕๒๓). หนังสืออ่านกวีนิพนธ์เรื่องอิศราขำฉันทน์ พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา.
 ส. พลายน้อย (นามแฝง). (๒๕๒๘) นิทานไทย พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น. _____. (๒๕๓๓) กวีสยาม กรุงเทพมหานคร : บริษัทรวมสาส์น จำกัด.
 สุวรรณลอยด่อง. (๒๔๘๐). พระนคร : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
 อุยณา กาญจนทัต. (๒๕๑๕). “บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถเป็นเพียงเรื่องตลกขบขันเท่านั้นหรือ” ศาสตร์และศิลป์แห่งอักษรนครหลวงกรุงเทพธนบุรี : สำนักพิมพ์พิมพ์แฉศ.
 เอนก นาวิกมูล. (มกราคม ๒๕๔๒). “คุณสุวรรณพระมะเหลเถไถเกิดและตายเมื่อไร” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๓.

ศัพท์วิชาการด้านวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ขอให้ราชบัณฑิตยสถานช่วยพิจารณาศัพท์วิชาการด้านวัฒนธรรม เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการด้านวัฒนธรรมและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา จำนวน ๗ คำ

ราชบัณฑิตยสถานได้พิจารณาแล้ว จึงเห็นควรบัญญัติศัพท์ ดังนี้

๑. tangible cultural heritage	มรดกทางวัฒนธรรมเชิงรูปธรรม
๒. intangible cultural heritage	มรดกทางวัฒนธรรมเชิงนามธรรม
๓. cultural industry	อุตสาหกรรมเชิงวัฒนธรรม
๔. traditional knowledge	ความรู้แนวชนบท
๕. folklore expression	นัยคติพื้นบ้าน
๖. cultural capital	ทุนทางวัฒนธรรม
๗. cultural property	สมบัติทางวัฒนธรรม, ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม

Abstract **The Meanings in “Bot Plaeng Kaya” of an (In)sane Female Poet**
Cholada Ruengruglikit

Associate Fellow of the Academy of Arts, The Royal Institute, Thailand

“Bot Plaeng Kaya”, the transformation scene, in *Unarut roi rueang* is unique and outstanding compared to those in other poets’ works. In the past, this scene was believed that it was the work of an insane female poet, *Khun Suwan*, because of the unchange of the characters after transformation. This paper aims to argue this idea by searching for the hidden meanings of changes in this scene. Through *Khun Suwan’s* language use and knowledge of various characters from many Thai tales, three kinds of guises are revealed - the different status of the same character in different costumes, the disguise, and the magical transformation. The magical transformation is focused in this study and three various types are discussed. These are the transformation of creatures in the same race or group, of an animal figure into that of a human being, and of a same human figure with some changes after the transformation. The latter is classified into four groups. These are the magical transformation from a young man into an older one, from an old man into a younger one, from male into female, and vice versa. Most of these four transformation groups already existed in ancient Thai literary works. It is remarkable that most of these groups are obviously seen in the *Chak chak wong wong*, a special type of Thai tales which were well-known in the reign of King Rama V. In *Chak chak wong wong* tales, there is a great variety of miraculous transformation. It can be concluded that *Khun Suwan* had influenced on later poets who expand their imagination of magical transformation which interestingly colors the contents of the stories. *Khun Suwan’s* good knowledge of Thai language use, of Thai literature, the correct grouping of different status of the same character, and the uniqueness of transformation in *Unarut roi rueang* can well confirm that *Khun Suwan* is not insane at all.

Key words : *Khun Suwan*, an (in)sane female poet, *Unarut roi rueang*, the hidden meanings of changes in the transformation scene, the magical transformation.

การอ่านเครื่องหมายไขปลา หรือ จุดไขปลา (...)

เมื่อมีเครื่องหมายไขปลา หรือจุดไขปลา ควรหยุดเล็กน้อยก่อน แล้วจึงอ่านว่า ละ ละ ละ แล้วหยุดเล็กน้อย ก่อนอ่านข้อความต่อไป เช่น

ที่เกิดมีภาษาไทย...ก็เพราะแต่ละภาษาสืบทอดภาษาของตนไว้

อ่านว่า ที่ - เกิด - มี - พา - सा - ไท ละ ละ ละ

ก็ - เพราะ - แต่ - ละ - พา - सा - สืบ - ต่อ -

พา - सा - ของ - ตน - ไว้